

Kirmen Uribe revisa el passat

Carles Montpart Tura

En el número d'octubre de 2015 de latortugaavui.com fèiem algunes consideracions sobre la poca presència en català de les obres literàries escrites en les llengües peninsulars diferents del castellà. En aquella ocasió, parlàvem de l'obra de l'autor asturià Xuan Bello i també esbossàvem una breu síntesi del panorama actual de la literatura en llengua basca, especialment a partir del llibre d'Iban Zaldia Eze idioma raro y poderoso (Lengua de Trapo, 2012). Ara acaba d'arribar a les llibreries l'última novel·la d'un dels autors que s'hi esmentaven, Kirmen Uribe.

La generació Lubaki

En l'assaig que acabem d'esmentar, Zaldia establia quatre generacions d'autors bascos contemporanis: la de "l'autonomia", amb escriptors nascuts abans o durant la dècada dels 50, el nom més destacat de la qual és, sens dubte, Bernardo Atxaga; la del "pilot" (en el sentit ciclista de "gran grup"), una generació força nombrosa d'autors nascuts a finals dels 50 i durant els anys 60 i dels quals, malauradament, no en tenim

gairebé cap de traduït al català; una tercera generació, anomenada Lubaki en referència al grup literari "Lubaki Banda", especialment actiu entre 1993 i 1995, i formada per un grup d'autors que han aconseguit esdevenir escriptors professionals i que, per primer cop —deixant a part el cas de Bernardo Atxaga— han obtingut premis i una certa notorietat fora del País Basc. I, finalment, Zaldia batejava la quarta generació, formada pels

Kirmen Uribe

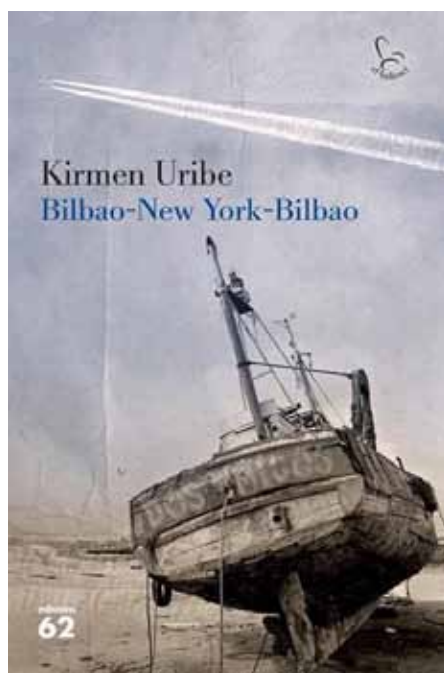
escriptors més joves, amb el nom de "Erasmus".

Kirmen Uribe (Ondarroa, Biscaia, 1970) forma part, juntament amb Unai Elorriaga, Harkaitz Kano i Karmele Jaio, entre els més coneguts, de la tercera d'aquestes generacions, uns autors que en l'actualitat tenen entre quaranta i cinquanta anys. Ja en ocasió de l'article esmentat, dèiem que d'aquestes generacions més joves tampoc podem trobar gairebé res en català, llevat dels títols més exitosos com ara *Bilbao-Nova York-Bilbao*, de Kirmen Uribe, o *Un tramvia a SP*, d'Unai Elorriaga, tots dos, com la majoria dels llibres de Bernardo Atxaga, traduïts per l'escriptor català Pau Joan Hernández.

Poeta i novel·lista d'èxit

Kirmen Uribe, nascut en una família vinculada a la pesca, es va llicenciar en Filologia Basca a Vitòria-Gasteiz i va cursar un postgrau de Literatura Comparada a Trento. La publicació, el 2001, del llibre de poemes *Bitartean heldu eskutik* (*Mentrestant dóna'm la mà*, Proa, 2010), Premi de la Crítica en euskera, va suposar un sorprenent debut, ja que en poc temps es va convertir en un dels llibres de poesia més llegits en llengua basca, va ser traduït ràpidament a moltes llengües, i la versió anglesa va ser premiada pel Pen American Center com a finalista al millor llibre de poesia traduït als EUA el 2007.

La primera novel·la d'Uribe, publicada en euskera l'any 2008, *Bilbao-New York-Bilbao* (Edicions 62, 2010), va merèixer el Premi Nacional de Narrativa 2009, el Premi de la Crítica d'Euskadi i el Premi dels Llibreters d'Euskadi, i va esdevenir un autèntic fenomen

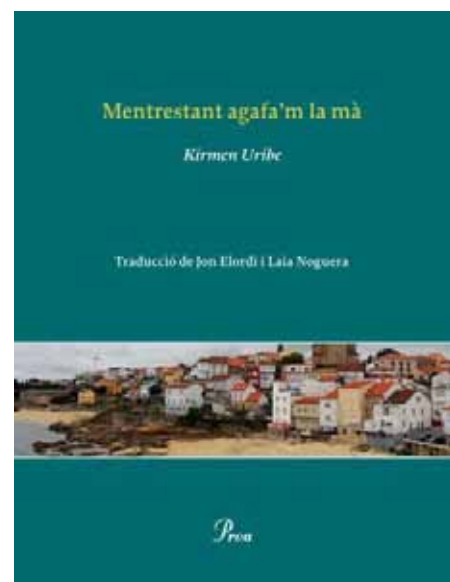

editorial que va superar, com poques altres vegades ha passat, les fronteres lingüístiques del País Basc. Uribe passava a formar part, amb aquesta obra, de la breu nòmina d'autors bascos —amb Bernardo Atxaga, Unai Elorriaga, i pocs més— que tenen una notable projecció a la península i una destacada presència en el panorama literari internacional.

Bilbao-New York-Bilbao, qualificada per Iban Zaldúa com "l'Obabakoak de Kirmen Uribe", en referència a la coneguda obra d'Atxaga, és una magnífica novel·la a través de la qual Uribe ens explica la història —mitjançant una tècnica literària basada en l'exposició de fragments significatius— de tres generacions d'una família basca: la dels avis que van viure la preguerra, la dels pares que van conèixer el franquisme i la dels joves com l'autor que han crescut en democràcia. Com a teló de fons, tenim l'omnipresència del món de la pesca —el món familiar d'Uribe— i de la seva progressiva

desaparició com a estil de vida tradicional. El vol entre l'aeroport de Bilbao i el JFK de Nova York serveix a Uribe tant per rememorar el passat com per reflexionar sobre la seva pròpia vida i sobre el procés mateix de construcció de la novel·la.

La revisió del passat porta l'autor a enfrontar-se amb episodis incòmodes, com per exemple el fet que el seu avi Liborio hagués optat per fer costat als franquistes durant la guerra civil. Ell mateix reflexiona en aquests termes: "*Per què va optar pel bàndol franquista un home d'Ondarroa que amb prou feines parlava castellà? Per què es va posicionar d'aquesta manera quan el seu propi germà, Domingo, va optar per defensar la República? Què va ser realment el que li va fer prendre aquesta decisió? Mai no ho sabré*" [...] *La Guerra Civil va ser també una guerra entre bascos. No va ser una simple invasió de les tropes franquistes*" (p. 129). Són les mateixes consideracions que han portat un autor com Javier Cercas a l'escriptura de la seva darrera novel·la, *El monarca de las sombras*

(Literatura Random House, 2017). Es tracta d'obres a mig camí entre la ficció i la reconstrucció històrica, i on trobem una gran implicació del propi autor, que és, al mateix temps, protagonista i narrador de la novel·la. La memòria, doncs, com a eina de reconstrucció del passat i com a motor de la creació literària. En paraules del mateix Uribe: "És curiós com treballa la memòria, com recordem a la nostra manera, convertint-ho en ficció, allò que en altre temps va ser realitat" (p. 42).

Dues novel·les més

Kirmen Uribe, que té també una notable trajectòria com a autor de literatura infantil i juvenil, va publicar una segona novel·la per adults l'any 2012, *Mussche (El que mou el món)*, Edicions 61, 2013). La història, situada l'any 1937, després del bombardeig de Gernika, explica com milers de nens bascos han de sortir cap a l'exili. Entre ells hi ha Karmentxu, una nena de vuit anys que és acollida a Gant per l'escriptor flamenc Robert Mussche. De fons, assistirem al final de la Guerra Civil, a l'esclat de la Segona Guerra Mundial i a una acció que ens transportarà fins als nostres dies. Una història basada, altra cop, en fets reals i de la qual la crítica ha destacat la seva profunda humanitat.

L'última novel·la de l'escriptor d'Ondarroa és *Elkarrekin esnatzeko ordua (L'hora de despertar-nos junts)*, Edicions 62, 2016), que acaba de publicar-se en català gràcies a la versió de Pau Joan Hernández, traductor també de les seves altres novel·les i de gran part de la literatura basca que podem trobar en la nostra llengua. L'obra, d'una gran ambició, narra una bona part de la història basca, espanyola i

europea des de principis del segle XX fins als nostres dies. La novel·la es planteja, com ja hem vist que és habitual en Uribe, a partir d'una investigació històrica, de la qual se'n relaten amb detall les fonts i la feina de documentació, que acaba convertint-se, però, en proposta de ficció literària. La protagonista, Karmele Urresti, i el seu marit, el músic Txomin Letamendi, han de fugir del País Basc a causa de l'avanç de les tropes franquistes. A París es coneixen, es casen i, quan la capital francesa és a punt de caure en mans dels alemanys, fugen a Caracas. A l'exili, Txomin passarà a formar part dels serveis d'intel·ligència bascos, situació que l'acabarà portant de nou a Europa, al País Basc i a Barcelona, on finalment és detingut per pertànyer a ETA i torturat.

La novel·la recrea amb una gran profusió de detalls la vida dels exiliats bascos als EUA i a l'Amèrica del Sud, i segueix, a través dels seus protagonistes, les esperances que mantenien d'una intervenció americana que acabés amb la dictadura franquista i permetés al lenhendakari Agirre tornar al País Basc. La dura realitat de l'evolució geopolítica s'acabarà imposant i frustrarà tots els anhels de llibertat somiats. La protagonista femenina, Karmele, haurà de passar més de sis dècades sola a Veneçuela fins que podrà tornar al seu país, quan ETA —de la qual la novel·la també n'explica el naixement i les

primeres contradiccions— decreta la fi de la seva activitat. Com diu el mateix autor a l'inici de l'obra, la novel·la és, doncs, "*La vida d'una sola dona, sí, però també, per què no?, la història de tot un poble*" (p. 11).

En aquesta obra, al meu entendre, Uribe ha acabat decantant-se més pel relat històric que per la ficció. Un enfocament que, de vegades, fa que el lector tingui la sensació més d'estar llegint un llibre d'història que una novel·la. Pel meu gust, l'equilibri que l'escriptor va aconseguir al seu primer llibre es veu en aquesta última obra trencat per la presència massa evident de la documentació utilitzada i per l'afany del rigor històric. El mateix autor és conscient d'aquesta opció quan afirma, al capítol "El Final", el següent: "*Vaig tenir la possibilitat de canviar els noms d'aquests personatges i escriure un llibre totalment de ficció, un joc literari que hauria pogut organitzar i embellir lliurement, però optar per aquesta drecera potser no m'hauria permès de ser prop de la veritat*" (p. 359). Potser sí, però també és cert que aquesta opció, segons com es miri, allunya una mica més aquesta última obra de la literatura.